

ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Кушакова-Костицька Наталія Вадимівна,

orcid.org/0000-0002-1116-4751

доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
провідний науковий співробітник відділу публічно-правових досліджень
Інституту правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України

Стаття присвячена комплексному аналізу ролі національної культурної спадщини як стратегічного ресурсу сталого розвитку України в умовах воєнного стану та майбутньої повоєнної відбудови. Розглянуто трансформаційну роль культурної спадщини у формуванні моделі національної стійкості (резильєнтності) в контексті сучасних викликів та перспектив для України. Обґрунтовано концептуальний перехід від патерналістської парадигми збереження культурної спадщини до її трактування як стратегічного ресурсу національної стійкості, що об'єднує правові, соціокультурні та економічні виміри. Зазначається, що правова охорона об'єктів культурної спадщини виступає інструментом утвердження національної самобутності, захисту історичної пам'яті та культурного суверенітету. Акцентовано, що культурна спадщина виступає фундаментом формування та відтворення національної ідентичності, особливо в умовах глобалізаційних викликів та зовнішньої агресії. Проаналізовано правові засади збереження спадщини, що включає національні нормативно-правові акти та ключові міжнародно-правові документи, виявлено їхній потенціал та прогалини в контексті забезпечення національної стійкості. Окрему увагу приділено цифровізації як інноваційному інструменту збереження, популяризації та захисту культурних цінностей. Доводиться, що вдосконалення правового регулювання цифровізації культурної спадщини є необхідною передумовою її інтеграції в систему сталого розвитку України. У висновках сформульовано такі стратегічні напрями для України як необхідність розробки цільового законодавства про відновлення спадщини в постконфліктний період; створення дієвого міжвідомчого координаційного органу; активне залучення механізмів публічно-приватного партнерства; обов'язкове врахування питань культурної спадщини в процедурах оцінки впливу на довкілля та містобудівне проєктування. Резюмується, що саме інтеграція міцної державної політики, наукового потенціалу та громадянської ініціативи дозволить перетворити культурну спадщину з об'єкта захисту на інноваційну платформу для побудови стійкого та гідного України майбутнього.

Ключові слова: культурна спадщина, сталий розвиток, національна стійкість, резильєнтність, повоєнне відновлення, культурний капітал, ідентичність, законодавство України, міжнародне право.

Kushakova-Kostytska Nataliia. Preservation of cultural heritage in Ukraine in the context of sustainable development: legal aspects

The article is devoted to a comprehensive analysis of the role of national cultural heritage as a strategic resource for Ukraine's sustainable development in the context of martial law and future post-war reconstruction. The transformative role of cultural heritage in shaping a model of national resilience in the context of contemporary challenges and prospects for Ukraine is considered. It substantiates the conceptual transition from the paternalistic paradigm of cultural heritage preservation to its interpretation as a strategic resource for national resilience, combining legal, sociocultural, and economic dimensions. It is noted that the legal protection of cultural heritage objects is an instrument for affirming national identity, protecting historical memory, and cultural sovereignty. It is emphasized that cultural heritage is the foundation for the formation and reproduction of national identity, especially in the context of globalization challenges and external aggression. The legal basis for heritage preservation, including national

regulatory acts and key international legal documents, has been analyzed, and their potential and gaps in the context of ensuring national sustainability have been identified. Particular attention is paid to digitization as an innovative tool for preserving, promoting, and protecting cultural values. It is argued that improving the legal regulation of the digitization of cultural heritage is a necessary prerequisite for its integration into Ukraine's sustainable development system. The conclusions formulate the following strategic directions for Ukraine: the need to develop targeted legislation on heritage restoration in the post-conflict period; the creation of an effective interagency coordinating body; active involvement of public-private partnership mechanisms; mandatory consideration of cultural heritage issues in environmental impact assessment and urban planning procedures. It is summarized that it is the integration of strong state policy, scientific potential, and civic initiative that will transform cultural heritage from an object of protection into an innovative platform for building a sustainable and dignified Ukraine of the future.

Key words: *cultural heritage, sustainable development, national stability, resilience, post-war recovery, cultural capital, identity, Ukrainian legislation, international law.*

В епоху глобальних трансформацій та гострих цивілізаційних викликів, які постали перед Україною, концепція сталого розвитку (англ. *Sustainable development*) перетворюється з досить абстрактної доктрини ООН на нагальну прагматичну програму, фундамент довгострокової національної стійкості (англ. *resilience*). Традиційно ця концепція спирається на три ключові елементи – економічне зростання, соціальну інклюзивність та екологічну рівновагу. Однак дедалі стає очевидним, особливо в українських реаліях воєнного часу і майбутньої безпрецедентної реконструкції, що існує четверта складова – культурна стійкість, запорукою якої є збереження національної культурної спадщини.

Культурна спадщина сьогодні не обмежується музейними фондами, архітектурними пам'ятками чи фольклорними архівами, що опинились в епіцентрі боротьби за національну ідентичність, а виступає стратегічним активом і ключовим ресурсом національної стійкості (резильєнтності). В кризових умовах (особливо в умовах війни та економічного занепаду) питання збереження та актуалізації культурної спадщини трансформується зі сфери культурної політики у сферу національної безпеки та геополітичного суверенітету.

Але нові виклики зумовлюють й нові можливості. Відновлення України після перемоги не можна звести лише до фізичної інфраструктури. Воно має стати проєктом якісного оновлення нації, в якому культурна спадщина виконує роль рушійної сили цього оновлення, а не декора-

тивного елементу. У зв'язку з цим виникає низка проблемних питань: 1) як перетворити культурні об'єкти в основу соціальної згуртованості розрізнених війною громад і джерело креативних інновацій; 2) як імплемувати українське культурне надбання у глобальний контекст, зробивши його впізнаваним брендом, а не об'єктом жалю.

У цій перспективі аналіз взаємозв'язку національної культурної спадщини та національної стійкості вимагає виходу за рамки класичної музеології. Міждисциплінарний пошук майбутніх моделей соціального розвитку повинен спиратись на унікальне культурне надбання країни, пропонувати не лише національні, але й універсальні уроки для світу, що переживає кризи ідентичності.

Слід зазначити, що сьогодні в українській науковій думці відбувається переосмислення ролі культурної спадщини від збереження до активного стратегічного ресурсу. Сучасна вітчизняна наука все частіше розглядає культурну спадщину не як статичний об'єкт, а як динамічну соціокультурну систему. Так, науковці Національного інституту стратегічних досліджень зазначають, що питання збереження та захисту національної культурної спадщини слід розглядати як складову забезпечення національної безпеки Української держави [1]. Аналізуючи військові загрози, вони наголошують, що матеріальні та нематеріальні культурні цінності є однією з ключових основ подальшої консолідації українського суспільства та формування національної стійкості. Цей підхід підтримують М. Грач

і Л. Поліщук [2], відмічаючи, що під час збройних протистоянь відбувається знищення об'єктів культурної спадщини, які є складовою культурної ідентичності. Дослідники наголошують, що відсутність/недостатність превентивних заходів згідно з Гаазькою конвенцією про захист культурних цінностей під час збройного конфлікту 1954 р. є серйозною перешкодою для збереження об'єктів культурної спадщини в умовах війни [3, 4].

А. Шмандровський вказує, що в умовах воєнного стану в Україні формується культурна стійкість і посилюється національна ідентичність. Тобто через призму культурної спадщини формується «колективна резильєнтність» до зовнішніх викликів і загроз [5].

На погляд О. Котляр, культурні цінності як культурна та духовна спадщина народу підлягають подвійній правовій охороні: з одного боку як цивільне майно, з іншого боку – як об'єкт особливої регулювання згідно з положеннями щодо захисту культурних цінностей в умовах збройного конфлікту [6]. Загалом більшість дослідників визнають, що у воєнний час культурна спадщина передусім перетворюється на стратегічний актив національної безпеки, а її правова охорона виступає інструментом захисту історичної пам'яті та утвердження національної самобутності.

Ефективна інтеграція культурної спадщини в стратегію сталого розвитку вимагає створення відповідної правової основи. Аналіз українського та міжнародного законодавства дозволяє виокремити як існуючі правові інструменти, так і нагальні прогалини в законодавстві.

Серед нормативно-правових актів на національному рівні, які регулюють збереження культурної спадщини, у першу чергу слід відзначити Закон України «Про культуру» [7], Закон України «Про охорону культурної спадщини» [8], Закон України «Про охорону археологічної спадщини» [9], Закон України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» [10], Кримінальний кодекс України [11], Інструкцію про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України [12].

Базовий Закон України «Про охорону культурної спадщини» визначає поняття, види спадщини, режими охорони, повноваження органів влади тощо. Однак, в умовах воєнного стану він виявився недостатньо пристосованим до реагування на масові та цілеспрямовані руйнування.

Для забезпечення культурної стійкості важливу роль відіграє також встановлення кримінальної відповідальності за правопорушення, пов'язані з культурною спадщиною відповідно до Кримінального кодексу України. Так, особа несе кримінальну відповідальність за незаконне привласнення особою знайденого чи такого, що випадково опинилося у неї, чужого майна або скарбу, які мають особливу культурну цінність (ст. 193), контрабанду культурних цінностей та зброї (ст. 201), умисне незаконне знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини чи їх частин (ст. 208) [11].

У зв'язку з воєнними діями в Україні видається доцільним впровадження поняття «воєнних злочинів проти культурної спадщини» в кримінальне законодавство (внесення відповідних змін до Кримінального кодексу України) для кваліфікації дій агресора щодо руйнування національної культурної спадщини на окупованих територіях (навмисне знищення або пошкодження культурних об'єктів, мародерство та незаконне вилучення культурних цінностей, використання культурних об'єктів для військових цілей та ін.).

Деякі правники звертають увагу на недоліки чинного кримінального законодавства в сфері охорони культурної спадщини. Так, М. Іліка відмічає, що Кримінальний кодекс України не передбачає відповідальність за використання культурних цінностей, які знаходяться під спеціальним захистом, а єдиною спеціальною нормою, яка передбачає відповідальність за розграбування національних цінностей на окупованих територіях, є ст. 438. Дослідниця наголошує, що можливості цієї статті при цьому обмежені через застосування її лише під час збройних конфліктів міжнародного характеру [13]. Проте, спеціальний захист

культурних цінностей, що мають виняткове значення, передбачено Інструкцією про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України [12]. Згідно зі ст. 30 цієї Інструкції число таких об'єктів обмежене, і вони заносяться в Міжнародний реєстр культурних цінностей, які знаходяться під спеціальним захистом. В Інструкції також вказується на кримінальну відповідальність за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, які визнаються воєнними злочинами і включають неправомірний напад на культурні цінності, що чітко розпізнаються.

Підкреслимо, що в сьогодні в Україні в умовах збройного конфлікту можливості збереження культурних пам'яток з огляду на відсутність фізичного доступу на окуповані території обмежуються політичними акціями, документуванням злочинів, моніторинговими місіями та юридичними діями. У зв'язку з цим особливого значення набуває участь у моніторингових місіях та надання відповідної інформації з боку громадських організацій (таких, наприклад, як «Блакитний щит Україна») [14].

Важливим кроком у розвитку законодавства в сфері охорони культурної спадщини стало прийняття у 2025 році Стратегії розвитку культури в Україні на період до 2030 року, в якій було визначено «Стратегічну ціль 3» – підвищення стійкості культури як суспільної системи, досягнення якої потребує інституційного реформування у сфері культури, підвищення фінансування закладів культури, збереження локальної ідентичності культурного розмаїття тощо. В Стратегії акцентується на необхідності системних стратегічних рішень у сфері культури для забезпечення інтеграції культурної спадщини у сучасний розвиток суспільства, стимулювання творчого потенціалу громадян, сприянню розумному розвитку інфраструктури та стимулюванню конкурентоспроможності української культури [15].

Актуальною ініціативою у сфері захисту культурної спадщини став Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення процедур держав-

ного управління у галузі культури та культурної спадщини», який зараз знаходиться на розгляді Верховної Ради України на стадії першого читання [16]. Законопроект містить ряд важливих положень щодо евакуації музеїв в умовах правового режиму воєнного стану, централізованого обліку Музейного фонду України в електронній формі, створення депозитарію для тимчасового зберігання музейних предметів Музейного фонду України у разі виникнення загрози їх руйнування, пошкодження, втрати у зв'язку з воєнним або надзвичайним станом на всій території України або на окремих її територіях тощо.

Частиною національного законодавства України у сфері культури є ратифіковані міжнародні договори. Сьогодні Україна виступає стороною низки ключових міжнародних конвенцій, безпосередньо пов'язаних із збереженням культурної спадщини, які формують відповідну правову базу та надають інструменти захисту. Серед них:

- Гаазька конвенція 1954 року про захист культурних цінностей під час збройного конфлікту та її Другий протокол 1999 р. [3, 4]. Це основний документ, що визначає поняття «культурна цінність», вимагає вжиття превентивних заходів (маркування знаком «блакитного щита») та забороняє цілеспрямовані атаки на культурну спадщину;

- Конвенція ЮНЕСКО про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини 1972 року. Об'єкти в Україні (Софія Київська, Ансамбль історичного центру Львова тощо) знаходяться під посиленою міжнародною охороною. Руйнування таких об'єктів є злочином перед усім людством [17];

- Конвенція ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини 2003 року та Конвенція про захист та розповсюдження різноманітності форм культурного самовираження 2005 року, які закріплюють зобов'язання держави щодо збереження живих традицій, мови, знань та підтримки креативних індустрій як частини сталого розвитку [18, 19];

- Конвенція ЮНІДРУА про викрадені або незаконно вивезені культурні цінності 1995 р. Конвенція ЮНІДРУА допо-

внює Конвенцію ЮНЕСКО 1970 року: якщо ЮНЕСКО регулює публічно-правові аспекти та зобов'язання держав, то ЮНІ-ДРУА (Міжнародний інститут уніфікації приватного права) надає приватно-правові механізми для безпосереднього звернення до судів [20];

– Рамкова конвенція Ради Європи про цінність культурної спадщини для суспільства укладена у Фаро 27 жовтня 2005 року. У ст. 2 цієї Конвенції надається визначення культурної спадщини як групи ресурсів, успадкованих від минулого, які ідентифікуються людьми незалежно від права власності як відображення/вираження своїх цінностей, знань, переконань, традицій. Культурна спадщина «включає всі аспекти навколишнього середовища, які виникають в результаті взаємодії між людьми та місцями протягом часу» [21];

– Конвенція Ради Європи про правопорушення, пов'язані з культурними цінностями 2017 року – єдиний міжнародний договір, який спеціально зосереджується на криміналізації незаконного обігу культурних цінностей та передбачає відповідні санкції за такі правопорушення. Конвенція спрямована на запобігання та протидію незаконному обігу й знищенню культурних цінностей у рамках боротьби з тероризмом та організованою злочинністю. Вона також покликана сприяти міжнародному співробітництву у протидії цим злочинам, які руйнують світову культурну спадщину [22];

– Конвенція ЮНЕСКО про охорону підводної культурної спадщини 2001 року стала відповіддю на зростаючу загрозу розграбування та комерційної експлуатації підводних археологічних об'єктів, а також стрімкий розвиток технологій, що відкривають доступ до глибоководних пам'яток. Конвенція визначає підводну культурну спадщину як всі сліди людського існування, що мають культурний, історичний або археологічний характер і перебувають під водою частково або повністю, періодично або постійно, щонайменше 100 років. Це можуть бути затонулі кораблі, літаки, будівлі, артефакти, людські рештки разом із їхнім археологічним оточенням [23].

Загалом можна відзначити, що існуюча правова система формує основу для регулювання відносин у сфері збереження культурної спадщини, але потребує переосмислення для реалізації концепції сталого розвитку. Позитивним моментом є те, що закони України та ратифіковані міжнародні конвенції створюють необхідне легітимне підґрунтя для звинувачень у воєнних злочинах, залучення міжнародної допомоги (ЮНЕСКО, Міжнародний центр вивчення збереження та реставрації культурних цінностей (ICCROM), Українського національного комітету Міжнародної ради з питань пам'яток та визначних місць (ICOMOS)) та вимог репарацій.

Вразливим аспектом правового регулювання видається те, що переважна більшість правових норм носить «охоронний» або «заборонний» характер, орієнтований на консервацію. Зокрема, вони недостатньо регулюють динамічні процеси, пов'язані з адаптивним використанням, фінансовими стимулами для приватних інвесторів, обов'язковою інтеграцією питань спадщини в екологічні та соціальні оцінки впливу на довкілля для великих будівельних проєктів тощо.

Сьогодні одним з найважливіших факторів, який впливає на збереження культурної спадщини, є цифровізація, що охопила цю сферу на всіх рівнях – правовому, технічному, соціальному, економічному. Завдяки цифровій трансформації відбувається оцифрування об'єктів та предметів української матеріальної та нематеріальної культурної спадщини, надання цифрових послуг, реставрація та популяризація культурної спадщини, підтримка креативних індустрій та збереження культурної спадщини, належне фінансування.

Згідно з чинним законодавством у 2026 році в Україні запроваджено інформаційно-комунікаційну систему обліку нерухомих об'єктів культурної спадщини України «Державний реєстр нерухомих пам'яток України» [24-26]. У Стратегії зазначається, що темпи цифрової трансформації у сфері культури є повільними. І хоча держава створює та наповнює такі електронні реєстри, пов'язані із збереженням культурної

спадщини, однак реалізація цих ініціатив обмежується браком кваліфікованих фахівців, недостатнім фінансовим і технічним забезпеченням, низьким рівнем навичок роботи з реєстрами в регіонах. Відсутні також чіткі рекомендації щодо програмного забезпечення для ефективної цифровізації, а також єдиний портал, який би забезпечував доступ до цифрових культурних надбань. Зростання обсягів електронних даних вимагає також вживання ефективних заходів щодо резервного копіювання та кібербезпеки, оновлення інформаційної інфраструктури більшості закладів культури [15].

Ще одне проблемне питання пов'язано з необхідністю розробки окремого спеціального закону або комплексної програми з відновлення культурної спадщини в постконфліктний період, що міститиме механізми експертної оцінки збитків, пріоритизації об'єктів, публічно-приватного партнерства та інтеграції питань спадщини в плани містобудівного відновлення.

Ю. Ткач у своїх дослідженнях щодо збереження культурної спадщини наголошує на необхідності застосування комплексного інструментарію щодо її ефективного захисту, що охоплює законодавчі ініціативи, міжнародну співпрацю, застосування цифрових технологій та активну участь громадянського суспільства [27]. Можна стверджувати також, що ефективне правове регулювання в сфері культури потребує міждисциплінарного підходу, врахування технологічних, соціальних та економічних факторів.

Технологічний аспект передбачає застосування сучасних методик 3D-сканування, фотограмметрії та створення цифрових копій пам'яток, що знаходяться під загрозою, як основу для майбутньої реставрації та віртуального доступу [28].

Окремої уваги заслуговує дослідження культурної спадщини в соціальному аспекті, тобто як основи соціальної стійкості. Українські науковці Л. Тарангул, І. Чернікова, Л. Дрогомирецька наголошують, що у посттравматичному соціумі роль культурної спадщини як чинника суспільної консолідації значно зростає [29]. Дослідження показують, що

нематеріальна спадщина (мова, усна історія, традиції взаємодопомоги) стає механізмом адаптації для мільйонів переміщених осіб, створюючи для них осередки психологічного захисту та ідентичності в новому середовищі. Н. Максимовська відмічає, що наслідком внутрішнього переміщення стає різкий розрив, зокрема, соціальних і культурних зв'язків, що може призводити до соціальних відхилень і психологічних проблем особистості та окремих соціальних груп. Для уникнення негативних соціальних проявів необхідне створення умов, передусім на законодавчому рівні, для нетравматичної адаптації переселенців у відносно новий для них соціально-культурний простір [30].

Зазначається також, що локальні історичні наративи формують соціальний капітал та громадянську активність на місцевому рівні. В цілому дослідження доводять, що збереження аутентичної спадщини в регіонах запобігають їхній соціальній та культурній депресії.

Очевидно, що культурна спадщина є фактором економічного зростання. Так, економісти та фахівці з культурного менеджменту розробляють моделі, що доводять економічну ефективність інвестицій у спадщину [31]. В Україні набуває актуальності концепція культурного капіталу, де об'єкти спадщини розглядаються як активи, здатні генерувати потік доходів через туризм, креативні індустрії та підвищення якості життя. Низка авторів аналізують потенціал «туризму пам'яті» (англ. *memory tourism*) у контексті майбутнього відновлення України та забезпечення національної стійкості. Зокрема, М. Хохлов акцентує, що військовий туризм як новий тренд в Україні надає глибше розуміння впливу війни на український соціум, концентруючись не тільки на руйнації, але й на стійкості людей [32]. О. Табенська, досліджуючи меморіальний туризм, пов'язує його з формуванням національної конституційної ідентичності, верховенством права, повагою до людської гідності та іншими базовими цінностями Європейського Союзу [33].

Отже для реалізації ролі спадщини як важливого чинника сталого розвитку необхідна оновлена законодавча страте-

гія. Вона має поєднувати жорсткий захист (в умовах війни) з гнучкими механізмами розвитку (в умовах миру), імплементуючи норми соціальної функції культурних пам'яток та їхнього економічного потенціалу в галузеві закони про будівництво, туризм, місцевий розвиток та екологію. Досвід країн ЄС щодо гармонізації національного законодавства з європейськими директивами у цій сфері може стати тут ключовим орієнтиром.

Висновки. Сучасна українська наука остаточно визначає національну культурну спадщину як критичний ресурс сталого розвитку, національної безпеки та соціальної стійкості, особливо в умовах воєнного та післявоєнного стану.

Економічний потенціал культурної спадщини, доведений у теоретичних моделях, потребує практичної реалізації через цільові державно-приватні партнерства та інтеграцію спадщини в креативні індустрії.

Інституційні та технологічні засади для її збереження вже розроблені на теоретичному рівні: від пропозицій щодо модернізації законодавства до конкретних методик цифрової документації. Завдання полягає в їх оперативному впровадженні.

Застосування міжнародного досвіду повинно орієнтуватися не на сліпе копію-

вання, а на набір адаптованих принципів: створення потужного координаційного центру, довгострокове фінансування, акцентування на функціональному адаптивному використанні та відкритому діалозі про складну спадщину.

Правова база України та міжнародні зобов'язання створюють міцну основу для захисту культурної спадщини, але потребують системного перегляду законодавства, яке б враховувало питання спадщини в регулюванні містобудівної, інвестиційної та соціальної політики як невід'ємну складову сталого розвитку та концепції національної стійкості.

Таким чином для України інтеграція національної культурної спадщини в стратегію національної стійкості – це шлях від виживання до цивілізаційного розвитку, який вже закладено на доктринальному рівні. Реалізація цього шляху вимагає консолідації зусиль держави (яка повинна створити чіткі умови та механізми), наукової та експертної спільноти (яка продовжує розробляти конкретні рішення) та активного громадянського суспільства (яке є головним бенефіціаром і гарантом автентичності). Тільки такий інтегративний підхід дозволить перетворити культурну спадщину з об'єкта витрат на потужний чинник для побудови стійкої та успішної України майбутнього.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Культурна спадщина та національна безпека: аналітична доповідь / В. Потапенко, Ю. Тищенко, Ю. Каплан [та ін.]; за ред. В. Потапенка; Національний інститут стратегічних досліджень. Київ, 2023. 58 с. DOI: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.08>.
2. Грач М., Поліщук Л. Війна і спадщина: досвід збереження культурної ідентичності. *Сучасні проблеми дослідження, збереження та реставрації історичних фортифікацій*. 2023. Вип. 19. С. 43-53. DOI: <https://doi.org/10.23939/fortifications2023.19.043>.
3. Конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту: [Гаага, 14 травня 1954 року]: офіц. пер. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_157#Text (Дата звернення: 18.02.2026).
4. Захист культурних цінностей в кримінальному законодавстві: боротьба з безкарністю в рамках Гаазької конвенції 1954 р. та Другого протоколу до неї 1999 р. Париж : UNESCO, 2017. 24 с.
5. Шмандровський А. С. Формування культурної стійкості та національної ідентичності через інститути громадянського суспільства. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2025. № 2. С. 194-199. DOI: <https://doi.org/10.32461/2226-3209.2.2025.338927>.
6. Котляр О. І. Міжнародний захист культурних цінностей в умовах збройних конфліктів як напрямок розвитку гуманітарного права. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 6. С. 617-619. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-6/143>.

7. Про культуру : Закон України від 14 грудня 2010 року № 2778-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17/ed20211204#Text> (Дата звернення: 18.02.2026).
8. Про охорону культурної спадщини : Закон України від 08.06.2000 № 1805-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text>. (Дата звернення: 18.02.2026).
9. Про охорону археологічної спадщини : Закон України від 18 березня 2004 року № 1626-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1626-15#Text> (Дата звернення: 18.02.2026).
10. Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей : Закон України від 21 вересня 1999 року № 1068-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-14#Text> (Дата звернення: 18.02.2026).
11. Кримінальний Кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14?find=1&text=%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%BD#w1_9 (Дата звернення: 18.02.2026).
12. Інструкція про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України, затверджена наказом Міністерства оборони України 23.03.2017. № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text> (Дата звернення: 18.02.2026).
13. Іліка М. Правове регулювання захисту культурних цінностей в Україні в умовах воєнного стану. *Юридичний факультет ЧНУ імені Юрія Федьковича*. 11.12.2024. URL: <https://law.chnu.edu.ua/pravove-rehuliuвання-zakhystu-kulturnykh-tsinnostei-v-ukraini-v-umovakh-voiennoho-stanu/> (Дата звернення: 18.02.2026).
14. Рішняк О. Культурна спадщина у воєнному конфлікті: міжнародний досвід другої половини ХХ – початку ХХІ ст. та українська дійсність. *Український історичний журнал*. 2022. № 4. С. 159-173. DOI: <https://doi.org/10.15407/uhj2022.04.159>
15. Стратегія розвитку культури в Україні на період до 2030 року : схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 березня 2025 р. № 293-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/293-2025-%D1%80#Text>. (Дата звернення: 18.02.2026)
16. Проект Закону України від 22.01.2026 № 14391 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення процедур державного управління у галузі культури та культурної спадщини». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JI14138A>. (Дата звернення: 18.02.2026).
17. Конвенція про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини: [ратифікована 04.10.88]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_089#Text. (Дата звернення: 18.02.2026).
18. Конвенція ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини: [підписана 17.10.2003]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d69#Text (Дата звернення: 18.02.2026).
19. Конвенція про захист та розповсюдження різноманітності форм культурного самовираження: [підписана 20.10.2005]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/952_008#Text (Дата звернення: 18.02.2026).
20. Конвенція ЮНІДРУА про викрадені або незаконно вивезені культурні цінності: [Рим, 24 червня 1995]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_590#n3 (Дата звернення: 18.02.2026).
21. Рамкова конвенція Ради Європи про цінність культурної спадщини для суспільства: [підписана 27.10.2005]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_719#Text (Дата звернення: 18.02.2026).
22. Конвенція Ради Європи про правопорушення, пов'язані з культурними цінностями: [ратифікована 25 лютого 2025 року]: офіц. пер. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_006-17#Text (Дата звернення: 18.02.2026).
23. Конвенція про охорону підводної культурної спадщини: [ратифікована від 20.09.2006]: офіц. пер. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c52#Text (Дата звернення: 18.02.2026).
24. Положення про Державний реєстр національного культурного надбання, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України. від 12 серпня 1992 р. N 466. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/466-92-%D0%BF#Text> (Дата звернення: 18.02.2026).

25. Про внесення об'єктів культурної спадщини національного значення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. Постанова Кабінету Міністрів України від 26 березня 2024 р. № 339. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/339-2024-%D0%BF/sp:dark#Text> (Дата звернення: 18.02.2026).

26. Про реалізацію експериментального проєкту щодо запровадження інформаційно-комунікаційної системи обліку нерухомих об'єктів культурної спадщини України "Державний реєстр нерухомих пам'яток України": Постанова Кабінету Міністрів України від 28 січня 2026 р. № 93. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93-2026-%D0%BF#Text> (Дата звернення: 18.02.2026).

27. Трач Ю. Культурна спадщина в Україні: ініціативи щодо збереження та оптимізації захисту. *Питання культурології*. 2025. Вип. 45. С. 194–209 DOI: <https://doi.org/10.31866/2410-1311.45.2025.325054>.

28. Логвіненко К. О. Цифрові фотоархіви як чинник збереження культурної спадщини й формування національної ідентичності в Україні. *Культурологічний альманах*. 2025. № 2. С. 426–431. DOI: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2025.2.51>.

29. Тарангул Л. М., Чернікова І. В., Дрогомирецька Л. Р. Збереження історико-культурної спадщини України як чинник національної ідентичності. *Культурологічний альманах*. 2024. Вип. 1(9). С. 147–159. DOI: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.1.18>.

30. Максимовська Н. О. Соціальна робота з інтеграції внутрішньо переміщених осіб у соціально-культурне середовище міської громади. *Socioпростір*. 2018. № 7. С. 64–66.

31. Федоренко Т. О. Культура як фактор економічного зростання в умовах нестабільної держави : дис. ... д-ра філос. : [Спец. 051] / Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана. Київ, 2023. 229 с.

32. Хохлов М. Туризм культурної спадщини в Україні: сучасні виклики та можливості збереження нематеріальних культурних традицій. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 68. С. 1–10. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-159>.

33. Табенська О. Меморіальний туризм як перспективний напрям післявоєнного туризму в Україні. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 59. С. 1–10. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-91>

Дата першого надходження статті до видання: 11.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 05.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 08.05.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)